

טבת התש"ע

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

צדיקים אפילו במיתתם קרויים חיים (ברכות יח)

לפרשת ויחי

נראית ברורה: 'יעקב אבינו לא מת', מבוססת על השוואת הפסוקים בתורה המתארים את מות שלושת אבות האומה, אברהם, יצחק ויעקב. בעוד שאצל שני הראשונים מופיעים שלושה פעלים כדי לתאר את המוות: 'גויעה', 'מיתה' ו'אסיפה אל עמיו', הרי שאצל יעקב מופיעים רק 'גויעה' ו'אסיפה אל עמיו'. הבדל זה עומד במרכז דרשתו של רבי יוחנן: המלה 'וימת' לא מופיעה בתורה כאשר היא מתארת מות יעקב, אף-על-פי שהיא מופיעה אצל אברהם ויצחק, ולכן בוודאי היינו מצפים למוצאה אף אצל יעקב.

נשאלת השאלה, שהרי אם זהו הבסיס לדברי רבי יוחנן, מדוע רבי יצחק משתמש בביטוי: "'מקרא אני דורש' לפני שהוא מביא את דברי ירמיהו? הרי מכאן עולה כי הפסוק בירמיהו הוא הבסיס למדרשו של רבי יוחנן. אם כן, מהו איפה הבסיס שעליו נשענת סברת רבי יוחנן? שהרי בסיס הסברה הוא הכרחי להבנת הסברה.

כדי לענות נעלה שתי דרכים בדרך העברת המסורת. כשרבי יצחק מביא את דברי רבי יוחנן אין הוא מביא את הנימוק לדבריו רק אמר לרב נחמן 'יעקב אבינו לא מת'. כשענה לשאלת רב נחמן ענה: 'מקרא אני דורש'. בהעדר מסגרת כלשהי למשפט הוא יכול להתפרש באחד משני אופנים:

א. מציאות עובדתית. במסורת היהודית מופיעים מספר מקורות המדברים באופן מציאותי ועובדתי על העדר מוות לאנשים מסוימים. דוגמא ידועה לכך היא אליהו הנביא.

3. בבבלי מסכת מועד קטן כו נאמר:

אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן: אליהו חי הוא!

אליהו, שכל ימיו נלחם בעבודת האלילים ובעיקר נגד עבודת הבעל, בקנאותו לא לימד זכות על ישראל כיתר הנביאים. לפיכך לא מת אלא עלה בסערה השמימית

4. מלכים ב' י"ב:

וַיְהִי הַמָּה הַלְכִים (אליהו ואלישע תלמידו) הַלּוֹךְ וְדָבַר וַהֲנֵה רָכַב אֶשׁ וְסוּסֵי אֶשׁ וַיִּפְרְדּוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וַיַּעַל אֱלִיהוּ בְּסַעֲרָה הַשָּׁמַיִם. וְאַלְיִשֶׁעַ רָאָה וְהוּא מִצַּעֵק אָבִי אָבִי רָכַב יִשְׂרָאֵל וּפְרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיַּחֲזֵק בְּגַדָיו וַיִּקְרָעם לְשָׁנִים קָרְעִים.

פרשת ויחי ענינה מוות. הפרשה פותחת ב'ויקראו ימי ישראל למות', ומסיימת ב'וימת יוסף בן מאה ועשר שנים'. גם ההפטר עוסקת במוות, 'ויקראו ימי דוד למות'. כל זאת למרות ששם הפרשה מציין דווקא חיים. בדומה גם פרשת חיי שרה, העוסקת במוות שרה ואברהם מדגישה דווקא את החיים.

א. עוד אבינו חי

1. דרשו חז"ל במסכת תענית (ה):

רב נחמן ור' יצחק הוו יתבי בסעודתא. אמר ליה רב נחמן לר' יצחק: לימא מר מילתא. אמר ליה: הכי אמר ר' יוחנן: אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לו שט ויבא לידי סכנה. בתר דסעוד אמר ליה: הכי אמר ר' יוחנן: יעקב אבינו לא מת. אמר ליה: וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא. אמר ליה: מקרא אני דורש שנאמר: "ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים" (ירמיה ל, י'), מקיש הוא לזרעו. מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

תרגום חופשי: מקשה רב נחמן על רב יצחק שאמר בשם רבי יוחנן שיעקב אבינו לא מת שהרי בפרשתנו כתוב במפורש על קבורת יעקב ועל המספד שעשו לו, וכיצד א"כ טוען ר' יוחנן שיעקב לא מת? משיב רב יצחק שרבי יוחנן לומד זאת מהפסוק מירמיהו ו מקיש הוא לזרעו - מה זרעו בחיים, אף הוא בחיים.

2. שואל הרב רונן נויבירט:

דברי הגמ' תמוהים ביותר. מהו פשר ההיקש - "מקיש הוא לזרעו"... וכי אין אנו מכירים לצערנו, אנשים רבים אשר אינם כבר בין החיים ואילו זרעם בחיים! יתרה מכך שואל המהר"ל, כיצד סותרים אנו את דברי התורה, שם מפורש שמת יעקב, בלימוד דחוק מדברי הנביא ירמיהו אשר משם מקישים שיעקב חי וקיים לעולם ועד? למה א"כ, נתכוונו חז"ל לרמוז באמרו "יעקב אבינו לא מת"?

הקושי הגדול בהבנת העניין מתרכז בתשובת רבי יצחק לרב נחמן: אחרי שרב נחמן מקשה על רבי יצחק מן הפסוקים בספר בראשית המדברים במפורש על החניטה והקבורה של יוסף, עונה לו רב יצחק על-ידי הבאת פסוק מירמיהו, זאת למרות שפסוקי בראשית סותרים במפורש. אם כוונת רבי יצחק הייתה להוציא את הפסוקים ממשמעותם, העיקר חסר מן הספר. ברור אם כן, שנדרשת כאן העמקה מסקנתו המדרשית של רבי יוחנן לכאורה

הנביא מלאכי, מנבא ומלמדנו שאלהיו עתיד לחזור ולהשלים את תפקידו,

5. מלאכי ג' כ"ג, כ"ד:

הֲנֵה אֲנֹכִי שֹׁלַח לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לְפָנַי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. וְהָשִׁיב לִב אֲבוֹת עַל בְּנֵיהֶם וְלִב בְּנֵיהֶם עַל אֲבוֹתָם.

בדומה לאלהיו נאמר לגבי חנוך,

6. בראשית ה' כ"ה:

וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת-הָאֱלֹהִים; וַאֲיָנֹנִי, כִּי-לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים."

בילקוט שמעוני (יחזקאל כ"ח) מובאים שלושה עשר ש' לא טעמו טעם מיתה' שינכנסו בחייהם לגן עדן': חנוך, ואליעזר עבד אברהם, ומתושלח, וחירם מלך צור, ועבד מלך הכושי, ובתיה בת פרעה, וסרח בת אשר, ושלושה בני קרח, ואלהיו ז"ל, ומשיח, ור' יהושע בן לוי. דוגמא אחרונה - השיר השגור בפי כל - "דוד מלך ישראל חי וקיים". משפט זה אינו מופיע בתנ"ך, אף לא במשנה. מקורו בסימן שטבע ר' יהודה הנשיא, בעת ששלח את תלמידו ר' חייא לעין טב שביהודה לקדש שם את החודש.

7. כד מובא במסכת ראש השנה:

"אמר ליה רבי לרבי חייא: זיל לעין טב וקדשיה לירחא,

ושלח לי סימנא: דוד מלך ישראל חי וקיים"

היום אין אנו מקדשים את החודש בראיית הירח ואף לא בבית דין כמעשה ר' חייא בעין טב, אך המנהג להוסיף בברכת הלבנה את סיסמתו של רבי, דוד מלך ישראל חי וקיים, עודנו חי וקיים... גם הספקנים שבינינו, שאינם מקבלים בדרך כלל את הדרשנות המטאפורית שרים שיר זה למרות שנאמר במלכים במפורש

8. מלכים א ב י:

"וישכב דוד עם אבותיו ויקבר בעיר דוד"

על פי הנ"ל נשאלה שאלה באם נכון שצדיקים במיתתם חיים, האם אפשר להתפלל 9 יהודים ליד ציון של צדיק וזה יהיה תפילה במניין?

ענה הרב דוד צוקרמן שאם נלמד ממדרש זה הלכה, תהיינה לנו עוד מספר הלכות: אם צדיק קרוי חי, הרי שהשתטחות על קברו אינה מטמאת, האם לכהנים מותר להשתטח על קברי צדיקים? צדיק שנפטר, אם הוא נחשב חי אז לאשתו אסור להינשא לאחר... רוב הפוסקים הכריעו שלכהנים אסור להשתטח על קברי צדיקים באופן שמביא טומאה. ואמנם מביאים את המנהג שכהנים אינם חוששים מטומאת קברי צדיקים וטוענים שמנהג זה בטעות יסודו. מסבירים שהצדיקים קרויים חיים לעצמם אבל לא לאחרים. עוד מסבירים שאין ללמוד הלכה מאגדה... גם אילו הנחנו בפשטות שצדיקים במיתתם קרויים חיים, אבל הרי הם פטורים מן המצוות ומי שפטור מן המצוה אינו יכול להוציא את הרבים ידי חובתם... למסקנה, מתוך הבנת הדעות שהובאו למעלה קברי צדיקים מטמאים ולכן אסור לכהנים להגיע למקום שמטמא, צדיק שנפטר – מותר לאשתו להינשא לאחר וכן אי אפשר לצרף צדיק שנפטר למניין, בין אם משום שאין לומדים הלכה מאגדה, או משום שפטור ממצוות.

ב. אפשרות נוספת בהבנת דברי רבי יצחק היא להעביר אותם לרובד מדרשי-מטאפורי. רב נחמן, הבין היגד זה על-פי המשמעות הראשונה שהעלנו. הוא חשב שרבי יצחק, באומר 'יעקב אבינו לא מת', התכוון למה שהיה נובע ממשפט דומה שהיה יכול לומר, 'אלהיו הנביא לא מת'.

רבי יצחק הסביר לו: לא הבנת למה התכוונתי! איני עוסק כאן ברובד ההיסטורי-עובדתי, שעליו אפשר להקשות מפסוקים אחרים בספר בראשית, אלא ברובד המדרשי-מטאפורי, ולגבי הרובד הזה, אין בכלל מקום להקשות על-פי הסיפור העובדתי. הדגש הוא על המילה דורש ולא על המילה מקרא! משמעות המלים 'מקרא אני דורש' היא שהוא עוסק במדרש הכתובים וכדי להבין את הרעיון הטמון בדבריו, יש לעזוב לגמרי את המישור העובדתי.

אם כן, מטרת ציטוט הפסוק מירמיהו. אינה להוכיח לנו שיעקב לא מת; כאמור, את זה למדנו מהפסוקים בספר בראשית. אלא הוא מובא על-ידי רבי יצחק כדי להסביר לרב נחמן מה הוא הרעיון, מה היא המטאפורה, במשפטו של רבי יוחנן רבי יצחק אומר לרב נחמן ולנו, שהעדר הזכרת מיתה אצל יעקב אבינו היא הבטחה לעם ישראל לעתיד. על-פי הפסוק בירמיהו משווים את יעקב לזרעו. כפי שזרעו בחיים עכשיו, אף יעקב בחיים עכשיו; וכשהתורה אומרת שאין מיתה ליעקב, כלומר, שהוא אף פעם לא יכלה, הכוונה שזרעו של יעקב אף פעם לא יכלה. הדרשה מובנת באופן אליגורי: אין מדובר כאן על מיתה פיזית, שהרי מבחינה זו יעקב ודאי מת, אולם מכיון שיש ליעקב המשכיות, פיזיולוגית (ילדים) ורעיונית - הוא בבחינת מי שלא מת.

הבנה זו מתבקשת לפי סיום האגדתא בגמרא (המוכר לכולנו) **המשך מקור 7:**

"כי הוּוּ מִיִּפְטָרֵי מֵהַדָּדִי, אָמַר לִיה: לִיבְרַכְנָ מֵר. אָמַר לִיה: אֲמַשׁוּל לָךְ מִשָּׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמָה? לְאָדָם שֶׁהִיא הוֹלֵךְ בְּמַדְבָּר וְהִיא רַעַב וְעֵיף וְצָמָא, וּמִצָּא אֵילָן שְׁפִירוֹתָיו מִתּוֹקִין וְצִילוֹ נָאָה וְאֲמַת הַמַּיִם עוֹבֵרַת תַּחְתָּיו. אַכֵּל מִפִּירוֹתָיו וְשִׁתָּה מִמֵּימָיו וְיֹשֵׁב בְּצִילוֹ, וְכִשְׁבִּיקֵשׁ לִילֵךְ אָמַר: אֵילָן אֵילָן בְּמָה אֲבָרְכְךָ? אִם אֹמַר לָךְ שִׁיְהוּ פִירוֹתֶיךָ מִתּוֹקִין - הֲרֵי פִירוֹתֶיךָ מִתּוֹקִין, שִׁיְהֵא צִילְךָ נָאָה - הֲרֵי צִילְךָ נָאָה, שִׁתְהֵא אֲמַת הַמַּיִם עוֹבֵרַת תַּחְתֶּיךָ - הֲרֵי אֲמַת הַמַּיִם עוֹבֵרַת תַּחְתֶּיךָ. אֲלָא יְהִי רִצּוֹן שְׁכַל נְטִיעוֹת שְׁנוּטְעִין מִמֶּךָ יִהְיוּ כְמוֹךָ."

מסביר הרב שמעון גולן מאפרת כי סיום אותו המסר כעיקרו: ההמשכיות. ואם נשאל הרי גם לאברהם וליצחק היתה המשכיות, ומדוע עליהם לא נאמר שלא מתו, נשיב שאצלם היתה גם "פסולת" - ישמעאל ועשו ואילו אצל יעקב כל נטיעות שנטעו ממנו היו כמוהו.

ב. ההפטרה:

הפטרת ויחי היא המשך הפטרת חיי שרה. מרד אדוניהו, שהמשיך את מרד אבשלום, יצר סדקים נוספים בעם. הממלכה החזקה, שנבנתה דוד עומדת על פרשת דרכים. האם כניסת יורשו של דוד למלוכה תהיה חלקה ותמשיך לקדם את הממלכה החזקה, או שמא תגרור אחריה מאבקים שיורידו לטמיון את העמל הרב? צוואת דוד נועדה להציג בבהירות את מוקדי הסכנה, ואת הצורך לטפל בהם ביד ברזל - כדי לא לרסק הכל במלחמת אחים עקובה מדם.

לצוואת דוד שני חלקים המוצגים כמקשה אחת. חלקה הראשון: המציאות הרוחנית - התניית הצלחת הממלכה בדבקות בקיום תורה ומצוות. חלקה השני: המציאות הפוליטית - התנהלות כל השותפים במערכת הפוליטית בכפיפות לדבר ה'. רצחנות פוליטית כשל יואב, ואלימות מילולית ופיזית כשל [שמעי ביאו את הקץ על הממלכה

והחברה.

בהקשר זה מאירים דברי הרמב"ם.

9. מורה נבוכים חלק ג' פרק ל"ה:

..המצוות התלויות בעונשין... ותועלת אלה פשוטה וברורה. לפי שאם לא יענש המזיק לא יסתלקו הנזקים כלל, ולא ירתע כל מי שזומם להרע. ולא כקלות דעת מי שדמה כי זניחת העונשין - רחמים על בני אדם, אלא היא עצם האכזריות עליהם והפסד סדר המדינה. אלא הרחמים - מה שציווה בו יתעלה: "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שערך..."

ג. דוד מלך ישראל חי וקיים

כאמור גם על דוד המלך, דרשו חז"ל שלא מת - "דוד מלך ישראל חי וקיים". בדומה ליעקב הפועל "וימת" אינו מופיע בתיאור מותו של דוד המלך. צל דוד נאמר - "וישכב דוד עם אבותיו". דרשו חז"ל

10. מסכת בבא בתרא קטז:

דרש רבי פנחס בן חמא, מאי דכתיב והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא? מפני מה בדוד נאמרה בו שכיבה, ויואב נאמרה בו מיתה? עונה על כך הגמ':

דוד שהניח בן - נאמרה בו שכיבה, יואב שלא הניח בן - נאמרה בו מיתה.

מקשה הגמ':

ויואב לא הניח בן? והכתיב מבני יואב עובדיה בן יחיא! ועונה:

"דוד שהניח בן כמותו - נאמרה בו שכיבה, יואב שלא הניח בן כמותו - נאמרה בו מיתה.

יואב, שלא השאיר בן כמותו, נחשב כמת ואילו דוד שהשאיר בן כמותו - שלמה המלך, נשאר חי וקיים לעולם ועד.

11. מסכת הרב נויבירט:

אכן יעקב אבינו לא מת. יעקב, בחיר האבות, זכה להגיע למדרגה שמטתו שלימה. יעקב זכה לראות, שלמרות כל הסיבוכים והנפילות שעברו על בניו, כולם - ללא יוצא מן הכלל, ימשיכו את דרכו. יעקב אבינו זכה להמשכיות נצחית. זרעו לעולם לא יהא כלה מן העולם: "נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם". על כן אומרת הגמ' בתענית - "מקיש הוא לזרעו - מה זרעו בחיים, אף הוא בחיים". מאחר וזרעו של יעקב יהיה כאן בעולם תמיד, ממילא יעקב חי כאן בעולם. השפעתו של יעקב על בניו, תהא ניכרת לנצח נצחים. בנים ובנות ההולכים בדרכם הישרה של הוריהם, תלמידים הממשיכים בדרכם החינוכית של מחנכיהם, הם הם המסייעים לכך שיקיריהם ימשיכו לחיות, כאן בעולם הזה, בבחינת "דוד מלך ישראל חי וקיים".

ד. "ואתם הדבקים בה' אלוהיכם כולם יום"

בפרשת ואתחנן נאמר "ואתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם היום".

מיום היות קריאת תורה קבועה בישראל מאז אנשי כנסת גדולה לפני כ 2,500 שנה, זכה פסוק זה להתקבל בציבור, ולמעשה כל יהודי המתפלל בבית הכנסת, זוכה לשומעו לפחות חמש פעמים בשבוע. אולם עובדה היא והכל מכירים בה, כי כל אותם 'הדבקים בה' אלוהינו' שבכל

הדורות, לפחות מאה דורות לפני מתן תורה ועד היום, כולם מתו.

כיוצא בזה כולנו יודעים כי כל אותם 'הדבקים בה' אלוהינו' החיים איתנו היום בידוע שגם הם ימותו כולם, בדיוק כפי שעתידיים למות גם כל אותם שאינם דבקים בה' והם אפילו אתאיסטים, ומכאן השאלה המתבקשת - מהי משמעות ביטויים אלה שקראנו מפי משה - "למען תחיו", "חיים כולכם היום"?

"צדיקים במיתתם קרויים חיים": למעשה מאמר חז"ל זה, בברכות, הריחו מקוטע, ובשלמותו הוא: " צדיקים במיתתם קרויים חיים, ואילו רשעים בחייהם קרויים מתים". מתוך מאמר זה אנו מבינים כי החיים האמורים בפסוקים אלה, אינם קשורים כלל לביולוגיה, אלא כל אדם הדבק באלוהים הוא- הוא האדם החי, ואכן בהמשך מוסיף הנצי"ב על הפסוק - " ואתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם היום (ד/ד) ' הגעתם על ידי הדבקות בתורה להיות חיים כולכם היום, חיות הנפש ושמחים בדבקות בשם יתברך"

ה. צוואות

ימיהם של שני חותמי תקופות קרבים לקיצם; יעקב חותם את תקופת האבות, המסתיימת בירידה למצרים כמובטח בברית בין הבתרים בעוד דוד חותם את תקופת הבנים הכובשים ומתנחלים.

דוד חותם תקופה שראשיתה בימי יהושע - ימי ראשית הכיבוש, הנשלם ע"י דוד, ומכאן ואילך מתחילה תקופה חדשה - תקופת הבית.

12. הרב יהודה שביב משווה בין צוואת יעקב אבינו לזו של דוד המלך:

דרכו של עולם שהדור ההולך - מצווה לדור הבא. וקל וחומר הדברים כשהדור ההולך חותם תקופה, והדור הבא פותח תקופה חדשה. בצוואות מעין אלו יש עניין לדורות, ודאי שיהיו בהן דברי סיכום לתקופה הנחתמת והדרכה לקראת התקופה הנפתחת. אבל אצל אבות האומה - יעקב ודוד, יש עניין לדורות גם בחלק האישי שבצוואה. גם יעקב וגם דוד מבקשים מהבן הקם תחתם, לעשות את שאין ביכולתם הם לעשות.

יעקב משיב את יוסף שידאג להעלות את גופתו לקבורה בארץ ישראל, וכך גם מצווה דוד את בנו שלמה לגמול ליואב ושמעי כרעתם, ולברזילי כטובתו. אותו גמול שנבצר מדוד לגמול להם.

שניהם - יעקב ודוד - שוזרים בדבריהם פרק מן הקורות אותם, פרק שיש עימו גם חשבון נפש מסויים. יעקב מספר ליוסף "ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען... ואקברה שם בדרך אפרת..." (מ"ח, ז). ודוד מספר על מעשיהם של יואב, ברזילי ושמעי.

בעוד שאצל דוד מובן ההקשר בין החלק האישי להדרכה לדורות, הרי שאין כן אצל יעקב.

אומר הרב שביב :

יש בזו מה שאין בזו, ובזו את שאין בזו. את הדבר היותר צפוי לצוואה מצינו אצל דוד ולא מצינו אצל יעקב, וזו ההדרכה לשמירת התורה והמצוות. אצל דוד: "ושמרת את משמרת ה' א-להיך ללכת בדרכיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה" (ב, ג). בזה אחז דוד במידתו של אבי האומה אברהם, שכך העיד עליו

13. ש"י עגנון בספרו "תמול שלשום":

"מקום אחד יש בירושלים, שאני הולך לשם פעם אחת בשנה בחג השבועות, וזה קברו של דוד המלך, לפי שדוד המלך חביב עלי מכל היהודים שבעולם.

מלך אדיר שהיה טרוד כל הימים במלחמות עם גולית הפלישתית ועם שאר כל הרשעים, ואף היהודים, להבדיל בוודאי היו מטרידים אותו הרבה, אף-על-פי-כן היה לוקח לו זמן לנגן בכינור ולעשות מזמורים בשביל כל העלובים והנדכאים – מלך זה היאך לא אוהב אותו.

ובכן נוהג אני כל שנה בחג השבועות בבוקר לילך על קברו וכשאני הולך אצל דוד איני טועם כלום ואפילו לא טיפה של קקאוו, כדי שלא אתגאה על העניים והאביונים שעומדים כל הלילה ואומרים תיקון. ואני לובש את כותנתי הנאה סרוגת פסים אדומים שלבשתי ביום חתונתי וכן את בגדי הטובים כמו שראוי לאדם שהולך אצל מלך"

הקב"ה: "כי ידעתיו למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית, י"ח, יט). יעקב לעומתו אינו מצוה כך את בניו. מאידך, מצאנו דברים בצוואת דוד שכיוצא בהם לא מצינו ביעקב, ויפה לנו שלא מצינו, שכן קשים הם לנו במבט ראשון, והם דברי הצוואה לנקום ביואב שר הצבא, ובשמעי בן גרא.

מסביר הרב שביב שכשנתבונן נראה כי גם דברי יעקב וגם דברי דוד באו לקבוע ולייצב את ההנהגה בידי הראוי לה. דוד ביקש להמליך את שלמה בחייו על ישראל ועל יהודה, כדי שתיקבע מלכותו לעיני כל, ולא יהיה מערער. אף יעקב מבקש להכתיר מנחג, ולאחר שהוא פוסל את שלושת הראשונים הוא קובע לגבי הרביעי: "יהודה אתה יודוך אחיך... ישתחו לך בני אביך" (מ"ט, ח). יעקב מכתיר את יהודה לא רק כמנחג לשעה אלא לדורות: "לא יסור שבט מיהודה ומחקה מבין רגליו" (שם, י).

נראה שדבריו, הנראים להיות מחרידים, של דוד, לא באו אלא כדי להדריך את שלמה, כיצד תיכון בידו המלכות, ולא יסור שבט מיהודה. ההזכרה נאמרת בשני אופנים:

בדרך החיוב ובדרך השלילה;
בדרך החיוב: "ושמרת את משמרת ה' א-להיך... למען יקים ה' את דברו... אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני באמת בכל לבבם ובכל נפשם... לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל", ולעומת זאת בדרך השלילה ע"י הקפדה יתירה על אותם גורמים העשויים לערער את מלכותו, ואף סילוקם. הם אותם גורמים שדוד כבר נכווה מהם - יואב ושמעי. אכן ההפטרה מסתיימת בקביעה: "ותכן מלכתו מאד".

אצל דוד נתקיים "לא יסור שבט מיהודה", ואילו אצל בנו קיווה דוד למימוש המשך הנבואה: "עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים".

תחנתו האחרונה של יעקב בחברון היתה, במערה אשר בשדה המכפלה. בחברון היתה תחנתו הראשונה של דוד כמלך, וממנה נתעלה ועלה עד לתחנתו האחרונה בירושלים, ושם מנוחתו כבוד - "ויקבר בעיר דוד".

ו. משיח בן דוד

דוד מלך ישראל הוא לא רק דמות שחייתה בעבר אלא הוא ביטוי לאישיות המבטאת את האומה כולה, שעניינה הוא יעודה ההיסטורי, שהוא להקים את כסא ד' בעולם, דהיינו ההתגלות של עם ישראל כממלכת כוהנים וגוי קדוש, עם שמגלה בחייו את האמונה בקב"ה כמנחג המציאות אל יעודה המוסרי. ממילא אולי ניתן לאמר – לפי זה – שהמושג "דוד מלך ישראל חי וקיים" הוא ביטוי לכך שהשאיפה הזו בוערת בתוככי האומה כל הזמן ולא כבתה למרות כל הצרות של הגלות וכל מה שעבר עלינו. ויתכן לאמר שהפוטנציאל של אישיות כללית כזו שנושאת בליבה את חפץ ההתגלות של מלכות ישראל, זה דבר שקיים בישראל בכל דור ודור.

יתכן והרגשה מעין זו היא שהביאה את ש"י עגנון לפקוד את קברו של דוד המלך כפי שהוא מתאר בספרו תמול שלשום